

Vsakdo nosi sodišče v svojih prsih. Kako je mogoče, da ga eni imajo, drugi ne? Vprašati se je treba naposled, na kateri strani so rabljali sami sebe najstrožje sodili. Ali oni, ki so mislili, da so se najbolj oddaljili od božje podobe, ali tisti drugi, ki so bili prepričani, da so ji najbližje? Ko sem bil pri Urhu, me je prevzelo mučno kesanje, da so domobranci, ki sem jim bil naklonjen, storili tak zločin. Mislim sem od vojne naprej le na Jelendol kot strašno maščevanje. In ko je bila spravna maša na Rogu, je meni najbližji človek, ki so mu padli trije bratje v partizanih, zajokal, kot da je njihova smrt na vsem lepem zaman. Vem, to so emocije. A kaj storiti? Govoriti resnico? Ne zamegljevati? Ali pa ker »o čemer ne moremo govoriti, o tem moramo molčati?« Morda, se tolažiš, nas je medsebojno klanje v vojnem in povojnem času doletelo malo pozneje kot druge narode, ki so svoje zgodovinske pokole že absolvirali in jih imajo arhivirane in pozabljene v labirintih svojih podmestnih kleti.

11.

Ne verjamem v spremembe ob mejah. Daljava je zato boljša od bližine. V ljubezni kot za spoštovanje.

12.

Utopija je drugo ime za upanje. Upanje je pa drugo ime za čakanje. Drugače se ne bi mogli prilagoditi kehi, čakati in drhteti pred smrtjo. Ko se sekira bliža, še zmeraj drhtimo pred smrtjo, ker če bi se tresli pred sekiro, bi bilo naše življenje navadna reportaža. Človek se celo na starost jezi na tega »belega jagenjčka«, ki mu sledi za petami, vendar ni upanja, da bi se ga kdaj znebil.

13.

Pisatelj ne pripada ne ideologiji ne stranki. Je vmesna instanca. Distanca. Tako največ stori in koristi. Kar zadeva literaturo, ta ni nikakršen Rdeči križ. Je samo spomin nate v otroštvu, kakšen naj bi bil človek v prihodnosti, ko doseže vse – zrelost.

Zarko
Petan

Pisatelj je vedno sam proti vsem

1. Ustvarjalna stiska, pogojena s protislovjem med slovenstvom in pisateljstvom, mi je povsem neznan. Kot otrok sem preživel enajst let na Hrvaškem, kjer sem končal osnovno šolo, štiri razrede gimnazije z malo maturo; v Slovenijo sem se vrnil šele 1945. leta; doma smo vedno govorili slovensko, vendar nisem bil nikoli pretirano obremenjen s slovenstvom. V zvezi s tem naj povem zanimivo skušnjo. Cankarjevo Pohujšanje sem najprej prebral v slabem hrvaškem prevodu, ko sem čez mnogo let režiral to izjemno igro v Mestnem gledališču ljubljanskem, sem se najbrž pod vplivom prvega branja odločil za posodobitev Pohujšanja, kar je takrat zbudilo kontraverzne odmeve. V hrvaški

različici je bila Cankarjeva farsa veliko bolj sodobna in satirično priostrena kakor v izvorniku, bila pa je vsekakor manj poetična

Bolj kakor sintagma »slovenski pisatelj« je zame vznemirljiva oznaka »dober pisatelj« ali »pošten pisatelj«.

2. Mislim, da sem že v odgovoru na prvo vprašanje pojasnil svoj odnos do tako vzvišenih ciljev, kakor je »sooblikovanje duha naroda in njegove usode«. S tem, kar pišem, sem zavezan bralcem, ljudem, med katerimi živim, nikakor pa si ne lastim nobenih mesijanskih ambicij. Moja literatura je seveda slovenska, ampak ne zato, ker bi jaz to hotel, temveč zato, ker sem Slovenec, živim v Sloveniji in skoraj vse moje življenjske izkušnje so v zadnjih petdesetih letih povezane s Slovenijo.

3. O vlogi slovenskih pisateljev v oblikovanju povojnega časa imam podobno mnenje, kakor ga ima ugleden beograjski kolega, Mirko Kovač, o vlogi srbskih pisateljev, ki je v intervjuju, objavljenem v Delu, povedal: »... Pisatelji in javni intelektualci so imeli važno vlogo pri vzpostavljanju diktatur. Na prste lahko preštejemo pisatelje, ki niso pripadali komunističnemu gibanju, in taki so v glavnem ostali na družbenem obrobju...« V šestdesetih letih, ko sem se začel resneje ukvarjati s književnostjo, so bili skoraj vsi slovenski pisatelji z redkimi izjemami režimski, drugače sploh niso mogli obstajati in biti uspešni. In tako je bilo skoraj do današnjih dni. Prav zavoljo tega sem še danes alergičen na kakršnokoli politično angažiranje pisateljev. Sam sem se boril (naj mi bo izjemoma dovoljena ta patetična beseda) s svojim pisanjem proti represivnemu prejšnjemu režimu. Pri tem sem uporabljal različne zvijače in ukane, da sem spravil v javnost skoraj vse, kar sem bil napisal. Največkrat sem sporočal svoje kritične misli med vrsticami in v ezopovskem jeziku.

Politika ni za pisatelje. Modri George Tabori se je vprašal: »Ali lahko dober politik ostane dober človek?« In sam si je odgovoril: »Ne.«

4. Kadar berem o prisotnosti slovenske literature v svetu, sem vedno malce žalosten. Resnica je, da so slovenski pisatelji v svetu domala neznani. Število prevodov v tuje jezike ni zanesljiv kazalec za prisotnost naše literature v tujini. Kazalo bi natanko preveriti, katere tuje založbe so izdale prevode slovenskih del, kolikšne so bile naklade, koliko knjig je bilo prodanih.

Sploh se ne počutim ujetega v slovenski nacionalni prostor, pa tudi strah me ni, da bi izgubil občinstvo. Vedno sem pisal in še pišem tudi za dnevne časnike in tednike, ki brez bralcev ne morejo obstajati. Avstrijska založba Styria je izdala pet mojih knjig, doslej je bilo prodanih na nemškem jezikovnem področju več kot deset tisoč teh knjig.

5. Evropske možnosti ima le visoko kultivirana, izrazno bogata in gibčna slovenščina, seveda v ustreznem prevodu.

6. Pretok med jugoslovanskimi literaturami so zvečine urejevali z izdatno pomočjo tako imenovanih zveznih, republiških pa tudi zasebnih ključev. Zato prav nič ne obžalujem, da so te in takšne vezi zdaj pretrgane, saj niso bile po moji meri. Pred leti so mi v Beogradu povedali, da so prevedli in izdali knjigo slovenskega pisatelja, ki je bil tudi založnik. Prodali so menda eno samo knjigo.

Dobre knjige bodo slej ko prej prevedene in izdane tudi v jugoslovanskih jezikih, politiki navkljub in brez slehernih ključev.

7. Prepričan sem, da si mora slovenski pisatelj mimo obeh organizacij, ki sta zvečine vprežene v privatne interese, sam priboriti vpliv in vlogo

v družbi in narodu. Društvo slovenskih pisateljev naj bi bilo v pluralistični družbi nadstrankarska stanovska organizacija.

8. Po prepričanju sem liberalec, seveda ne v današnjem pomenu te besede. Se pravi, da sem predvsem zagovornik individualnih svoboščin in strpnega odnosa do drugače mislečih. Zato se v strastnem, ideološko razdeljenem času, v katerem zdaj živimo, počutim skrajno nelagodno.

9. Dileme, ki jih navajate v vprašanju, ne bi smele biti dileme pisatelja. Pisatelj je vedno sam proti vsem. Pisatelj je nenehno v opoziciji. Pisatelj se ne ukvarja s kombinatoriko dnevne politike, zato naj ga ne zanima, ne kako in ne s kom.

10. Bilo bi tvegano, če bi že po pičlih sto dneh sodili o novi podobi Slovenije. Raje bi spregovoril nekaj besed o času, ki je, tako vsaj upam, za vselej za nami. Enopartijska oblast je podredila vse svoji enoumni, zgrešeni ideologiji. Če si hotel biti uspešen na kateremkoli področju, si moral hočeš-nočeš zatajiti svoje prepričanje in stopiti v Partijo. Ambiciozni mladi ljudje so zavoljo kariere zavrgli etiko. Tako je oblast zlomila hrbtenico trem ali celo štirim generacijam. Negativna selekcija z vsemi kvarnimi posledicami je bila hujša napaka kakor zavožena gospodarska politika. In še nekaj velja pibiti: prejšnja oblast je kriva za to, da imajo nekateri, ki so danes na oblasti ali zelo blizu oblasti, zlomljene moralne hrbtenice. Kdor je zavoljo kariere stopil v Partijo, je zavoljo kariere tudi izstopil iz nje. Vprašanje krivde pa je zame manj pomembno kakor vprašanje katarze; na Slovenskem je ta beseda znana samo kot literarno – dramaturška kategorija.

11. Po izobrazbi sem (tudi) diplomiran ekonomist, ampak na gospodarsko problematiko se ne spoznam kaj prida. Kar so me učili na ekonomski fakulteti, je bilo neuporabno; kar sem, na srečo samo od daleč, spoznal v štiridesetletni praksi, je bilo grozljivo... Zato ne morem meritorno soditi o smotnosti opozorila naših rojakov. Kot pisatelja mi je evropska omika veliko bližja kakor japonska ali ameriška. Zdi se mi, da slovenska pot v Evropo pelje čez Avstrijo, Nemčijo in Italijo, že zato, ker so skoki in preskoki, ki jih je marksizem tako čislal, nevarna reč.

12. Glede prihodnosti sem optimist. V primerjavi s tem, kar imamo za seboj, je vse, kar nas še čaka, otroška igrice. Ta napoved velja le za mojo generacijo in starejše.

13. Pred kratkim sem napisal aforizem, s katerim sem po naključju že vnaprej deloma odgovoril na vaše vprašanje.

PISATELJ SEM, ZATO ME SODITE PO BESEDAH, NE PO DEJANJIH.